

Ролята на Българското научно-техническо разузнаване(НТР) за Българската икономика и промените и трансформациите след 10.11.1989г.

Въпросът за ролята и мястото на Българското научно техническо разузнаване в промените и трансформациите след 10.11.1989г. би следвало да се анализира след представянето на цялостната дейност на НТР, който анализ бе изготвен от екип на АРЗ.

След 10.11.1989г. в първите години на прехода в Българската икономика бяха характерни процесите на ликвидация в селско стопанство, т.н. ликвидационни съвети, в индустрията, чрез различни приватизационни схеми и фалити на предприятия.

Началото на тази ликвидация в икономиката на страната ни започна с ликвидирането на Българското научно техническо разузнаване.

Дейността по придобиване на разузнавателна научно техническа информация с цел подпомагане на развитието на стратегически сектори на Българската икономика, бе организирана в Управление научно техническо разузнаване /УНТР/ в структурата на ПГУ-ДС към МВР, т.е. към външното разузнаване на Р.България.

НТР бе създадено преди 60 години през 1959 г. в рамките на българското разузнаване, в ПГУ-ДС и просъществува до преди 27 години.

Положителната оценка за дейността му, идва от обективните сравнения, числа и разбира се професионалното мнение на колегите от чужди тогава на България служби за сигурност.

1. Защо НТР и защо ПГУ-ДС-МВР?

Направлението Научно техническо разузнаване в Българското разузнаване е създадено поради национални и международни причини, като:

1.1 България след края на Втората световна война е победена, бедна, малка аграрна страна с отворена икономика.

Българските цели след Втората световна война са били не просто възстановяване, а съществено ново развитие на българската икономика и

издигането ѝ на качествено ново ниво. След 1955г. започва този процес на ускорено развитие на България. Възможностите за развитие са силно ограничавани, заради външни и независещи от България причини. Съществен пример е достъпа до върховите технологии от целия свят, който за България никога не е бил свободен.

1.2 Студената война – за нейно начало се смята речта на Чърчил от 5 март 1946г. в университета в американския град Фултън, когато върху европейския континент пада желязна завеса. По време на Студената война се създават два противостоящи военно-политически съюза НАТО (през 1949г.) и Варшавския договор (през 1955г.). През 1949г. е създаден Съветът за икономическа взаимопомощ (СИВ), организация на социалистически страни за икономическо развитие. През 1980г., налице е нова сериозна ескалация в напрежението между двата блока, приемана като „Втора студена война“ (1979 - 1985).

1.3. КОКОМ-Координационен комитет за контрол на износа, т.е. международна договореност на ограничен брой от близо 25 държави, с администрация в Париж, създадена от страните от Западния блок (главно от НАТО) през 1949 година за многостранен контрол на износа в СССР и другите страни от СИВ. Той съставяше списъци на „стратегически“ стоки и върхови технологии с възможна двойна (гражданска и военна употреба), забранени за износ в страните от Източния блок, налагаше ограничения по използване на стоките и върховите технологии, разработваше и стратегия за тяхното „контролирано технологично изоставане“.

Предвид на това създаването на НТР-, т.е. научно - технически раздел на разузнаването трябва да се разглежда като естествена реакция на българската държава за преодоляване на геополитическите и икономически ограничения, наложени от Запада.

Целта е чрез средствата и методите на разузнаването да се окаже пряка помощ на българската индустрия. Поради спецификата на тези методи и средства, това беше възможно и целесъобразно да стане и да работи ефективно и професионално само в рамките на Първо главно управление (ПГУ - разузнаването) в ДС - МВР на Народна република България.

2. Що е НТР?

Система от близо 200 офицери и служители в и към българското разузнаване, обслужващи близо 4500 научно изследователски, развойни и индустриални структури на България, включително повече от 14 000 водещи български специалисти с висше образование и научни степени от естествените и технически науки, икономиката и управлението на държавата.

2.1 Структура, създатели, инициатори и дейци, оказвали съдействие - НТР беше специфично и мощно средство в помощ за развитието на икономиката на НРБ за времето 1959–1992г. Основна негова задача беше да помага на българската индустрия за получаване и на съответната икономическа специализация в рамките на СИВ.

Рожденият ден на НТР е 12 август 1959, когато се отделят трима души от 13-ти икономически отдел на разузнаването: Панайот Радков, Георги Караколев и Любчо Михайлов. Те поставят основите на самостоятелното звено Научно Техническо Отделение (НТО) в ПГУ-ДС-МВР, в последствие прераснало в 7-ми отдел на разузнаването/1964год./ с пръв началник И.Иванов и последвали ръководители Р.Асенов, Н.Райчев и други.

През 1980г. става Управление НТР към ПГУ-ДС –МВР с началник генерал Георги Манчев. Управление НТР /т.е. разделът НТР на българското разузнаване/ е закрит през 1992 г.

В началото на 60-те години по решение на СИВ България получава решаващата роля в производството на изчислителна техника, като с помощта на НТР веднага се започва активна работа по програмата „Електроника-С”.

От 1962 до 1976 г. за тази координация пряко отговаря проф. д.т.н. Иван Попов, от 1977 до 1987 инж. Огнян Дойнов , а до закриването на НТР през 1992г. Андрей Луканов. От високата си политическа и държавна позиция те съдействаха за постигане на максимална резултатност.

Бащата на българската електроника и на НТР е проф. д.т.н. Иван Попов, председател на ДКНТП, министър и член на политбюро на БКП до 1976 г.

През 1977г.Огнян Дойнов пое ръководството на работната група за координация и внедряване на научно техническия прогрес. Групата

разработваше интегрирането и създаването на национални програми, информираше какви са световните тенденции и изготвяше икономически разчети. Член на работната група беше и началникът на УНТР генерал Георги Манчев.

2.2 Личен състав – Броят на служителите на НТР нараства на 30 души през 1966г. През 1973г. се приема нов устройствен документ за дейността и през 1975г. вече има щат от 86 ОР. През 1977г. дейността се групира в 4 отраслови отделения:

1. Военна техника, машиностроене, металургия, енергетика, транспорт и строителство

2. Електроника, електротехника и изчислителна техника;

3. Химия, микробиология, селско стопанство, местни суровини и лека промишленост

4. Икономическо развитие

Създават се структурите „Задгранични резидентури“ и отделение „Информация и анализ“. Създава се и изнесено звено „Център за приложна информация“ /ЦПИ/ за по – добро взаимодействие с потребители на информация, получена по линия на НТР.

В резултат на положителната оценка за работата на НТР и нарасналите нужди на българската икономика през 1979г. се отпускат допълнително 95 щатни бройки офицерски състав (65 за работа зад граница) и 27 щатни бройки за технически и обслужващ персонал. Към 1980г. НТР развива дейност в САЩ, Япония, ФРГ, Англия, Франция, Италия, Австрия, Канада, Швеция, Швейцария, Холандия, Индия и Испания.

На 18 юни 1980г. с решение №43 на МС отделът се преобразува в Управление НТР към ПГУ-ДС със състав от 187 служители. То включва и специален отдел за осъществяване координация с външнотърговски предприятия ИНКО, МАТХИМ, КИНТЕКС и др.

За формулиране на задачите на НТР и усвояване на получената информация от НТР (научна информация с ограничено разпространение)

ЦПИ изгради мрежа от водещи български ръководители и специалисти с допуск за работа с такава информация.

2.3 Приносът на НТР за икономическото развитие на България. Става дума за внедряване на технологии и използване на научно техническа информация, придобита от НТР, в някои основни направления в българската икономика като например за:

=Електроника и изчислителна техника, в т.ч. и програма „Електрон С“, което включва в хронологичен ред без да изчерпва:

- Технологии за производство на някои видове електронни компоненти;
- Стандарти и методи за контрол, надеждност, изпитания и т.н.
- Документация и програмни средства за компютърни системи;
- Документация и образци за производството на кварцови резонатори и филтри;
- Доставка на техническа документация, необходима за разработката на дискови устройства, дискови пакети и магнитни глави за 100 и 200 МБ;
- технология и рецептури за магнити с високи показатели – т.н. РЕ-КО магнити;
- технология и оборудване за израстване на кристали от индиев, галиев фосфид, силиций за микроелектрониката и приборостроенето;
- технология и оборудване за огледала за лазери с мощност над 2,5 кВт и за дисплеи за българската военна електроника, с които дори СССР не разполага в този период;

=Програмни средства: както операционни системи така и приложни програмни пакети за проектиране на големи интегрални схеми; за проектиране на многослойни печатни платки; за анализ на термо-хидравлични режими на блокове на ел. централи, за изследване на аварии/сигурност в АЕЦ, за отработеното гориво от АЕЦ, радиационна защита и за проектиране на тръбопроводи за АЕЦ; за автоматизирано проектиране на кораби и др.. Те са доставяни в обектен или изходен код.

=Химия, Фармация:

- технологична документация, спецификация на материалите и съоръжения за ултра филтрация и обратна осмоза;
 - щамове и технологии за производство на различни антибиотици и препарати;
 - технологична документация за промишлено внедряване на препарати за бита, текстилно-спомагателни средства, емулгатори за пестициди и др.;
- технология за преработка на отпадъци от каучуковата промишленост;

=Военна техника:

- конструктивна документация за гранатомет;
 - образци на преносими радиостанции с програмируеми синтезатори;
 - образци от електронни взриватели за артилерийски снаряди;
 - образец на детектор за откриване на пасивни и активни микрофони за подслушване;
- комплексна система за изпитание и проектиране на боеприпаси;
- техническа документация и информация за радари;
- информация за предаване на данни с инфрачервени лъчи;

=Селско стопанство, хранително-вкусова и лека промишленост:

- семена и схема за кръстосване на царевица, ориз;
- рецепти за изкуствено приготвяна храна за копринената буба;
- технология за приложението на препарати за растителна защита;
- рецептури и ноу - хау за производство на омаслителни за кожарската индустрия и разтворители за лакови кожи;

=Машиностроене:

-технология и рецептури за производство на твърдотелни пластини за металоурежещи инструменти;

-технология и документация за производство на хидро мотори;

-CAD/CAM, CAE и ГАПС системи за проектиране и внедряване в машиностроителни предприятия;

Конкретния финансов принос от дейността на НТР, като примерните числа са извадки от изисквани от държавното ръководство на страната ни, справки за икономическия ефект от използвана и внедрена информация, документация, технологии, ноу - хау, придобити от НТР и колеги от другите направления на българското разузнаване и служби за сигурност са:

За 1982г.–234 милиона щ.д.; за 1984г.–66 милиона щ.д.; за 1985 г.–

182.3 милиона щ.д.; за 1988г.-63.7 милиона щ.д.

или общо: 546 мил.долара само за тези 4 години.

Тук трябва да се добави прекия ефект от информацията, предоставена на потребители в страната по тяхна заявка или косвения ефект от:

-Икономия от разходи за наука и развой. По този начин се намаляваше изостаналостта ни по отношение науко - емкостната произвеждана продукция.

-Повишаване квалификацията на специалистите и създаване на възможностите за по – бързото развитие на научно-приложните изследвания и реализация на международния пазар,т.е. не само в рамките на СИВ;

-увеличаване на икономическата независимост на България от чужди икономики и доставчици на суровини, технологии, средства за производство и др.

По данни на ООН, България е в десетката на страните износителки на компютърна техника на глава от населението, като с дял от 4% за 1987 България е трета след САЩ и Япония.

Показателен е примерът с комплекса ЕИМ ИЗОТ 1014– ЕС2709 с матричен процесор с производителност 120 милиона операции в секунда.

През 1984 Българското ДСО ИЗОТ са изнесли и монтирали този комплекс в ИКИ на АН на СССР, впоследствие в геофизическите центрове за търсене на нефт и газ, а също така и в Китай, Индия, Виетнам.

Друг пример е проекта НЕВА за изграждане на завод за външни запаметяващи устройства за ЕИМ, за който има много информация в публичното пространство от десетилетия;

Обективната оценка за дейността на НТР е:

България имаше златни години в икономиката със съществен принос и на НТР за периода 1960–1990г., измервани както с позицията в рамките на СИВ така и с водещи позиции в света сред първите 10–15 държави производителки на различни продукти на електрониката;

Най бързата и кратка, оценка дадоха САЩ - дни след промяната на 10 ноември 1989г. те неформално заявиха- закрийте НТР като структура и дейност. Същественото, изрично подчертавано, е, че нямат нищо против личния състав – оперативните работници /ОР/, работили в рамките на българските закони. Това не беше само гола политическа декларация, а тяхното разбиране, многократно потвърдено и при по следващите по различни поводи и по различно време разговори и срещи, в преки лични контакти с бивши служители на НТР, което вече години наред българските политици умишлено скриват от нашата общественост.

-Към м.октомври 2019г. (27години след закриването на НТР) има сектори от българската икономика, които благодарение и на българското разузнаване все още присъстват на световния пазар.

3. Как работеше НТР –Както всяка разузнавателна дейност в света НТР се основава на разбирането и прилагането на системност чрез:

-принципи и средства на всяко разузнаване в света и по всяко време, т.е. на първо място принципа на конспиративност и конфиденциалност в дейността по вербоване на разузнавателни източници и привличане на

секретни сътрудници с цел придобиване на ценна научно техническа и икономическа информация;

-гъвкавост и координация и разбира се високо образован, мотивиран, национално отговорен личен състав. Започва се с подходящ подбор на кадри – първоначално от системата на МВР инженери, химици, математици, машиностроителни специалисти. Като впоследствие съгласно изискванията се достига до специалисти с висше образование, извън системата на МВР, отговарящи на изискванията на ПГУ-ДС-МВР;

-най-добрата възможна разузнавателна подготовка в България и в разузнавателна школа в СССР;

-национална система, която се изгражда с поколения и за поколения и само в разузнаването. Това е елемент, който лесно се забелязва и днес в ежедневието на световни сили и дори в сравними с България държави от ЕС. Накъсването ѝ заради мандати и/или периоди на властване на отделни групи и/или личности не е довеждало до полза за нацията;

Част от спецификата в дейността на НТР беше:

-Пряка и двупосочна връзка с потребителя на придобиваната разузнавателна информация за постигане на максимална ефективност и принос за държавата. Започвайки с формулиране на задачите от икономиката и индустрията и продължавайки с оползотворяване на придобиваната информация във възможно най-кратки срокове.

-Постоянно усъвършенстване характерните професионални умения на ОР на НТР:

-да се подбере и изучи обекта –като институция, било то фирма, институт, научна организация, от която би могло да се придобие необходимата НТ и икономическа информация, документация, образци;

-да се подбере кръга подходящи лица, чрез които да се реши конкретна задача; да се избере подходяща тактика, средства и форми за контакт с тях и да се работи за постигане на неофициално сътрудничество, често резултат от месеци труд (извън официалните задължения по линия на прикритието);

-изграждане на лични качества на оперативните работници, за да се създадат и развиват продължителни лични отношения и постепенно достигане до неофициално сътрудничество; Казано на оперативен език: обучение и възпитание на източника на информация

-разработването на механизъм за получаване на необходимата документация, образци и други ,така че да не бъде засечено това от противодействащите контра разузнавателни органи.

Център за приложна информация /ЦПИ/

За формулиране на задачите и внедряване на придобиваната от НТР информация беше създаден специален български Център, без аналог в СИВ. Така се повиши ефективността.

С решение на МС № 326/25.05.1973г. се изгражда подсистемата за НТИ с ограничено разпространение /информация клас А/, като структурата на Централния институт за научно–техническа информация /ЦИНТИ/ се допълни с направление „Център за приложна информация (ЦПИ)”. Неговото ръководство се обезпечаваше кадрово от разузнаването.

Една от най важните задачи на ЦПИ бе разработването на задачи и ориентировки за разузнавателната информационна дейност на НТР. Всяка ориентировка имаше и образователно-аналитичен увод, за да може разузнавача зад граница да влезе в темата на място. Всичко това в

обем от близо 400 страници за приоритетите от електроника, изчислителна техника, автоматизация и машиностроене, нови материали, био технологии, енергетика и др. Автори бяха най-добрите експерти в България. В задачите имаше по именен списък на необходими и търсени документи, образци, компоненти и т.н. На всеки 2 години те се преработваха съобразно измененията в индустриалното развитие на страната.

На база подбор и обработка на наличната информация се изготвяше и прогнозно аналитични разработки по отрасли, за ползване от МС и министерствата.

4.Краят на НТР!

Необходимо/възможно ли е ново Българско НТР?

В края на 1989 г. министърът на МВНР Петър Младенов и генерал Любен Гоцев, зам. министър на МВР провеждат среща със заместник-държавния секретар на Държавния департамент на САЩ г-н Уайтхед. След

официалната част американецът с подкупваща усмивка се обръща към генерал Гоцев:

„Персонално Вие сте ми много симпатичен, господин Гоцев, но вашето икономическо и техническо разузнаване в

САЩ е много активно. И Вие трябва да разберете, че докато не прекратите тази дейност, ние не можем да ви приемем за приятели с всички произтичащи от това последствия“.

След промените у нас пристига на официално посещение държавният секретар на САЩ Джеймс Бейкър. След срещата А.Луканов веднага

извиква ръководството на УНТР-ПГУ/ДС-МВР в Министерския съвет и поставя ултимативно искането: „Незабавно научно-техническото разузнаване да бъде абсолютно разформировано! Иначе ни чака непоправим удар“., той фактически точно възпроизвежда ултиматума на американския държавен секретар! Отговорът на ръководителя и двете отговорни лица от УНТР е „Ние нямаме право и власт еднолично да закриваме структури, създадени с акт на МС в помощ на Българската икономика“. Разговорът става фактически става безпредметен. Решението на държавното ръководство вече е окончателно!

Както посочихме през 1992 г. НТР беше закрито и значителната част от служителите освободени. Така стана в България!

В съвременния свят най-развитите държави от Северна и Южна Америка, от Азия и Европа, вкл. държавите-членки на ЕС и НАТО в зависимост от своите икономически възможности и национални интереси, чрез специализираните си структури развиват разузнавателна дейност и придобиват икономическа и научно техническа разузнавателна информация навсякъде по света. Разбира се за САЩ, Китай и Русия приоритетите са преди всичко в сферата на стратегическите области

свързани с овладяването на космоса, океаните и моретата, земната повърхност и най-вече в сферата на ВПК, тъй като всеки сериозен пробив в тези сфери влияе непосредствено върху националната сигурност. Общото за останалите развити държави е, че освен за подпомагане на ВПК, те придобиват научно техническа информация и за енергийната сигурност, за хай-тек отраслите и за основните структуроопределящи отрасли в своята национална икономика.

България, като страна-членка на НАТО и ЕС е длъжна да полага необходимите усилия, за да догонва своите съюзници в икономическото си и индустриално развитие и да бъде пълноценен и надежден партньор. В тази връзка държим да подчертаем своето мнение, че България би

трябвало да работи за придобиване на икономическа и научно техническа информация за подпомагане на икономическото развитие на страната ни и научноизследователска и развойна дейност не само в предприятията на ВПК, но и в сферата на енергийната сигурност и по специално в ядрената енергетика, в съвременните експлоатационни технологии за добив на нефт и газ, с оглед предстоящата разработка на Черноморския шелф и т.н. Т.е. разузнавателната информация за

стратегическите направления в икономиката и индустрията ни, са съществен елемент за националната сигурност на страната ни.

Нашето мнение е, че единствено едно ново Българско научно техническо разузнаване, съобразено с новите геополитически условия, ще бъде в състояние успешно да се справи с тези предизвикателства, като своевременно ориентира българския бизнес и българското държавно ръководство за съвременните тенденции в световните икономически процеси, за действията на конкуренцията, осигурявайки необходимите условия и предпоставки за взимането на правилните стратегически решения в сферата на националната сигурност и промишлеността.

През последните години ставаме свидетели на заетръсни промени/размествания в света. Променя се еднополюсния световен ред, променят се международните икономически отношения. Подобни промени настъпват и в ЕС, където членува и България. В крайна сметка постепенно се възвръща и нараства ролята на националната държава.

Твърде вероятно е, тези промени своевременно да бъдат осъзнати и в България. Тогава НТР- това мощно средство за оцеляване и развитие на българската икономика би трябвало ДА стане не само възможно, но и задължително условие за просперитета на България!

Автор: Екип на АРЗ